

Jazyk a identita v reflexii bihorského Slováka

Rujanca Laşak-Gaidoş

Katedra slovenského jazyka, Filozofická fakulta,
Univerzita Komenského, Bratislava

*Language is almost never
the casual that makes things happen;
rather, language mirrors social conditions and human relationships.*
Ch. B. Paulston

1. Úvod

Tento príspevok vznikol ako snaha odpovedať na niektoré otázky týkajúce sa jazyka a identity, ktoré sa vynárajú v myslí človeka žijúceho v bikulturálnom a bilingválnom prostredí, kde sa denne dostáva do kontaktu s dvomi kultúrami a jazykmi. Pretože sa stotožňujeme s myšlienkou, že poznanie etnických procesov, ktoré prebiehajú v určitej komunite, najmä menšinovej, je nevyhnutné na poznanie jazykových a kultúrnych procesov, budeme sa venovať aj otázke etnickej identity vo vzťahu k úrovni kompetencie v minoritnom, respektíve v majoritnom jazyku.

Na úvod výsek z vnútorných konfliktov bihorských Slovákov, ktoré vznikli ako dôsledok intenzívneho kontaktu s rumunským svetom, s jeho kultúrou.:

„Bola som najlepšia z triedy v rumunskej gramatike. Učiteľka, aby zahanbila Rumunov, ktorým to nešlo, povedala: „Ako je možné, že Slovenka vie lepšie rumunskú gramatiku ako vy?“ Mňa to až bodlo pri srdci. Namiesto toho, aby som to vnímala ako kompliment, že som prekonala kompetenčné obmedzenia v rumunčine spôsobené dvoj-jazyčnosťou, a teda nižšou frekvenciou používania slovenčiny, vnímala som to ako vyhnanie z rumunského raja. Prečo vnímajú moju inakosť... Ved' mali zabudnúť na to, že nepatrím medzi nich, keďže sa vyznám tak dobre v ich svete... intuitívna reakcia, samozrejme tichá, vopred nereflektovaná.“

„Na hodine rumunského dejepisu učiteľ básnil o Dákoch. Ja som sa do toho tak vžila, bola som taká hrdá na našich predkov... Zrazu ups... hrozné sklamanie, ved' to nie sú moji predkovia... uvedomila som, si, že tam nepatrím.“

„Keď som medzi Rumunmi, cítim, že som iná ako oni. Keď som medzi Slovákami, zase cítim, že nie som úplne ako oni.“

Kto som? Kam patrím? Tieto existencialistické otázky, ktorých odpoveď je taká dôležitá pre autoidentifikáciu jednotlivca, si asi kladie každý rumunský Slováč, keďže sa zdá, že nikde nie je doma. V Rumunsku je Slováč, na Slovensku je Rumun. Pretože to slovensko-rumunské v ňom ho diferencuje aj vo vzťahu k rumunskej majoritnej spoločnosti, aj vo vzťahu k slovenskej majorite. Adaptačné mechanizmy sa musia zmobilizovať aj na mieste, o ktorom si myslel, že môže byť zvaný domovom. A často nastupuje prvotné sklamanie, ktoré vyplýva z pocitu, že je cudzí a že predsa tam, v Rumunsku, sa cítil viac doma. Má chameleonie sklony: situačný kontext určuje, kto-

rá zložka jeho identity sa prejaví. Pretože každý nosí niečo rumunské a niečo slovenské v sebe – mix rumunského a slovenského, ktorým sa vytvára nová kvalita rumunskoslovenská. Tieto dva komponenty sú stále prítomné – v Rumunsku sú relevantné, vyskočia korene, na Slovensku koruna, ktorá z nich vyrástla. Nieкто to charakterizoval ako pokrytectvo. Možno sa tam intuitívne prejavuje aj tento moment vyplývajúci z pudu sociálnej sebazáchovy. Odpoveďou ale môže byť aj dvojité identity. Tak ako sa dá hovoriť u dieťaťa, ktoré vyrastá pod vplyvom dvoch kultúr v exogamnom manželstve, o formovaní dvojitej identity, tak môžeme hovoriť aj o jednotlivcovi, ktorého v širšom meradle vychovávajú, socializujú dva svety, že je participantom dvoch kultúr. Každý, kto je pod socializačným vplyvom viacerých kultúr, stáva sa potencionálnym nositeľom ich dedičstva, a teda potencionálnym nositeľom dvojitej identity. Záleží na individuálnom prístupe každého jednotlivca k danej otázke. Ak vplyv jednej z nich je vyšší, vzťahy s jej nositeľmi intenzívnejšie, jednotlivec sa môže hlásiť výhradne k nej. Problematike dvojitej identity sa venovali Gardner, Lambert a Aellen (1969, 1972). Porovnávali deti, ktoré pochádzali z multietnického prostredia, s deťmi, ktoré boli vychovávané v rámci jedného etnika a výsledky ich výskumu ukazujú, že profil detí s interetnickým pozadím, ktoré sa hlásili k obidvom etnickým skupinám, nepreukazuje žiadne negatívne znaky: „... they show no signs of personality disturbances, social alienation, or anxiety; their self-concepts and general attitudinal orientation are normal“ (Grosjean, 1982, s. 165 – 166).

2. Prístupy k určovaniu etnickej identity

Existuje viac prístupov v diskurzoch týkajúcich sa etnickej identity. Jeden z nich je exkluzívny prístup, esencialistický, primordialistický, ktorý vníma identitu ako niečo vopred dané, ako základné jadro osobnosti, určenú a nemennú entitu, ako dedičstvo krvi (Ondrejovič: 2008, s. 92; Profantová, s. 348). Ďalším prístupom je inkluzívny, inštrumentalistický, situacionalistický, kontextový, ktorý hovorí, že jednotlivec si môže vybrať a vytvárať svoju identitu (Profantová, s. 348). Identitu v tomto prípade tvoria kultúrne jednotky¹, ktoré sú do jedinca zakódované počas procesu socializácie, ako hovorí A. Jaimoukha – identita je formovaná kolekciou konceptuálnych a emocionálnych vkladov zo strany rodičov, rodiny, školy, rovesníkov, médií, kultúrnych orgánov atď. Sociálne prostredie determinuje jazykovú afiliáciu, hodnotový systém, pocit aparatenencie a ostatné naučené determinanty etnickej identity².

Tieto dva prístupy sa dostali do konfliktu v druhej polovici 20. storočia na Havajskom súostroví, kde prišlo k národnému prebudeniu pôvodných obyvateľov a bola nastolená otázka kompenzácie Havajčanov za utrpené krivdy. O kompenzáciu sa mohli uchádzať iba osoby, ktoré mali „aspoň 51 % havajskej krvi“. Proti tomuto kritériu energicky vystúpili Havajčania, lebo sa navrhovanou klauzulou právom cítili poškodení

---

¹ Používame tu výraz kultúra v jeho najširšom zmysle, tak ako ho definuje aj Grosjean: „Culture consists of a number of components: the human’s way of maintaining life and perpetuating the species, along with habits customs, ideas, sentiments, social arrangements, and objects. Culture is the way of life of a people or society, including its rules of behavior; its economic, social and politic systems; its language; its religious beliefs; its laws; and so on (s. 157).“

² <<http://www.geocities.com/Eureka/Enterprises/2493/ethniden.html>>

ní, a podarilo sa im dosiahnuť zmenu kritérií etnicity; od tých čias stačí osobné presvedčenie o príslušnosti k tomu-ktorému etniku.³

Férovejší sa zdá byť inkluzívny prístup, ktorý neškatuľkuje ľudí na základe nejakých neodvolateľných kategórií. Etnicita teda nie je fixná, ale variabilná, sociálne determinovaná kategória. Jej zmenu môžu prívodiť rôzne okolnosti, ako píše aj Dorian (1999, s. 25): „Ethnicity rests fundamentally on social rather than on biological underpinnings – and socially constructed categories are subject to change. People will redefine themselves when circumstances make it desirable or when circumstances force it on them.. Motiváciou pre zmenu je väčšinou pud sebazáchovy, ktorý akoby v poslednom čase nadobudol tvár vyššej životnej úrovne. Potvrďuje to aj vyjadrenie bihorskej Slovenky: *„Stretla som sa s negatívnymi konotáciami, ktoré sprevádzajú pojem Rumun v mysliach Slovákov, a v snahe vyhnúť sa tejto stigmatizovanej nálepke zaťaženej negatívnymi informáciami, sledujem u seba niekedy inštinktívnu, inokedy vedomú snahu podotknúť, spomenúť niekde v rozhovore, že vlastne nie som Rumunka, ale zahraničná Slovenka. V inej situácii, v spoločnosti ‚kompatriotov‘⁴, sa však hrdo vraciam k svojej rumunskej minulosti.“*

Keď sa k určovaniu identity pristupuje z esencialistickej pozície, externe sa dá sledovať len miera participácie jednotlivca na kultúre a živote určitého spoločenstva⁵. Ale toto nie je rozhodujúce pre jeho zaradenie k určitému etniku, ak sa neberie do úvahy jeho rozhodnutie. Vyplýva to aj z Fishmanovho výroku (1989, s. 6): „Ethnicity is commonly recognized bodily, implemented behaviorally and evaluated emotionally.“ Hodnotenie etnickej identity prebieha na emocionálnej báze, teda na základe postojov subjektu k tejto otázke. Jaimoukha určuje tiež za dominantné kritérium príslušnosti k určitému etniku autodefinovanie jednotlivca. Určitá osoba sa môže teda považovať za príslušníka etnickej skupiny a pritom ignorovať jeho jazyk, kultúru, históriu atď. Môže byť zase nerozoznatelný od osôb z materskej etnickej skupiny, ale vo svojom vnútri môže cítiť, že je iný, rozdielny, aj keď tento pocit nemusí byť manifestovaný v každodennom živote. Ak určitá osoba cíti, že patrí k inej etnickej skupine, ako je tá materská, a ak je akceptovaný touto adoptívnou skupinou, človek ho musí považovať za člena adoptívnej skupiny, aj keď sú pri ňom pozorovateľné znaky prvotnej identity.⁶

---

³ In: Krupa: <<http://www.saske.sk/cas/1-2007/krupa.html>>.

⁴ Rum. compatriot – spoluobčan.

⁵ W. Isajiw (1992) poukazuje na niektoré aspekty života jednotlivca, na základe ktorých je možné komplexne určiť jeho etnickú identitu. Rozdelil ich na externé a interné aspekty. Externé aspekty sú: 1. aktívna znalosť jazyka etnika, praktizovanie tradícií etnika; 2. implikácia v etnických osobných sieťach, ako sú rodinné a priateľské siete; 3. participácia na aktivitách etnických inštitúcií; 4. participácia na aktivitách etnických dobrovoľníckych združení; 5. participácia na aktivitách sponzorovaných etnickými organizáciami. Interné aspekty delí na kognitívne, morálne a afektívne elementy. Kognitívna zložka zahŕňa subjektívne poznanie hodnôt skupiny, dedičstvo a históriu skupiny. Morálna zložka zahŕňa pocity zaviazanosti a oddanosti voči skupine. Afektívnu zložku tvoria pocity pripútania k skupine, hlavne v porovnaní s inými skupinami.

⁶ <<http://www.geocities.com/Eureka/Enterprises/2493/ethniden.html>>.

3. Akú úlohu zohráva jazyk pri zachovaní etnickej identity?

Mnohí autori hovoria o veľmi úzkom vzťahu medzi jazykom, etnickou identitou a členstvom v určitej skupine. Napr. W. von Humboldt (2000) pokladal jazyk za vonkajší prejav národných mentalít – ich jazyk je ich mentalitou a ich mentalita je ich jazykom. Ľudia, ktorí používajú jeden a ten istý jazyk, vytvárajú teda podobnú subjektívnosť či svetonázor. A Smolicz (1992, s. 279) spája jazykový posun (language shift) so stratou etnickej identity, s kultúrnou fragmentáciou a s neautentickým vyjadrením etnicity; to v prípade kultúrnych skupín, pre ktoré poznanie zdedeného jazyka je centrálnou hodnotou (core value). J. Čukan (2004, s. 350) tiež poukazuje na to, že medzi jazykovou asimiláciou a etnickou asimiláciou je veľmi úzky vzťah. Na tomto princípe fungovala napr. asimilačná politika Uhorského štátu v 19. storočí; jej najsilnejšou zbraňou bolo presadzovanie používania maďarského jazyka vo všetkých komunikačných sférach.

Výsledky výskumov ukazujú na to, že u respondentov s vyššou úrovňou jazykovej asimilácie badať nižšiu úroveň prepojenia s materským etnikom, a teda vyššiu tendenciu identifikovať sa s majoritným etnikom. Napr. z Rumbautovho výskumu, ktorý bol realizovaný medzi adolescentmi v Kalifornii, patriacimi do rôznych etnických skupín, vyplýva, že tí, ktorí ovládali lepšie angličtinu, sa hlásili k majoritnému spoločenstvu. Naopak, tí, ktorí ovládali lepšie minoritný jazyk, sa hlásili k minoritnému spoločenstvu. A fluentní bilingválci sa definovali ako *hyphenated Americans* – naturalizovaní Američania (Gibbons a Ramirez, 2004, s. 197).

Tento proces determinácie nie je jednosmerný, dá sa to aplikovať aj inverzne – nielen jazyk determinuje etnickú afiliáciu, platí to aj naopak, vzťah k minoritnému etniku určuje budúcnosť jazyka – jeho zachovanie, rozvíjanie alebo jeho stratu; vyplýva to aj z vyjadrenia M. Ehalu z Tallinnskej univerzity: „If people do not value their collective identity, no language maintenance program could possibly save this language – it ceases precisely because the speakers want to get rid of their stigmatized group affiliation or just do not see the reason for speaking it. This means that successful collective identity maintenance is a necessary, although not sufficient condition for successful language maintenance.”⁷ Takže pre zachovanie jazyka nie sú dôležité len projazykové aktivity, ale aj aktivity orientované na rozvíjanie a upevňovanie kolektívneho vedomia slovenskej identity – patríam k určitej skupine, uznávam jej hodnoty a urobím všetko pre to, aby som ich zachoval a podieľal sa na ich rozvoji.

Giddens a Kroskriky idú pri definovaní vzťahu medzi jazykom a identitou ďalej – stotožňujú tieto dva pojmy a tvrdia, že identita je jazyk v širšom slova zmysle (Gibbons a Ramirez, 2004, s. 197). Aplikácia na našu situáciu: jeden zo spôsobov, ako budovať v niekom identitu Slováka, je používanie slovenčiny a zase slovenská identita môže viesť k používaniu slovenčiny. Vzájomné definovanie týchto pojmov je odvážne, ale pravdou je, že jazyk je verným odrazom miery implikácie človeka v živote určitého spoločenstva, pretože každý kontakt s hodnotami, s kreáciou spoločenstva sa deje prostredníctvom neho. Jazyk je najzrozumiteľnejšou cestou k etniku a etnikum (všetko, čo stojí za etnikom) privádza zase k jazyku. Jazyk rozvíja kontakty s etnikom a kontakty

⁷ <<http://lepo.it.da.ut.ee/~ehalam/pdf/sustainability.pdf>>.

s etnikom zase rozvíjajú jazyk. Jazyk rozvíja kontakty s etnikom a kontakty s etnikom zase rozvíjajú etnicitu.

Ďalším argumentom pre úzke prepojenie jazyka a etnickej identity je závažná úloha jazyka pri perpetuovaní kultúry. Fishman hovorí, že jednotlivé jazyky sú silne prepojené s konkrétnymi kultúrami, pretože sú lexikálne najvhodnejšie pre vyjadrenie kultúrne zabudovaných konceptov (1991, in: Mah 2005, s. 3). Kultúra v širšom zmysle slova predstavuje obsah etnickej identity – konkrétnu ničím nezameniteľnú podstatu etnika. Skúsenosť zhromaždená v kultúre, ktorá sa rodila prostredníctvom určitého jazyka, sa simplifikuje, keď prechádza filtrom druhého jazyka, výsledkom je jej zriadená forma. Toto sa môže diať s príbehmi, rozprávkami, piesňami, humorom, ktoré sú silne previazané s jazykom (je taký prepojený so špecifikami myslenia etnika, že outsider ho nedokáže dešifrovať, aj keď rozumie slovám). Nehovoriac o zvykoch, ktoré by sa stratili spolu s jazykom. Jazyk tiež reflektuje momenty histórie etnika, napr. v podobe názvov miest, kde žije spoločenstvo: Bodonoš, Kremnica, Lakury, Emotabl'a, Taňa, Rovne atď.; strata jazyka by mohla viesť k sémantickej apercepcii týchto názvov, a teda k prerušeniu prepojenia z momentmi histórie etnika, ktoré reprezentujú.

S jazykom by spoločenstvo stratilo pol duše, väčšinu toho, čo tvorilo jej pozadie, množstvo dôvodov, pre ktoré ho sprevádzal prívlastok slovenské. Výstižne to vyjadril predstaviteľ maorijského obrodenia: „Náš jazyk vyjadruje nielen to, čo si myslíme, ale aj ako myslíme. Nevyjadruje len to, čo hovoríme, ale aj kto sme. Jazyk národa je neoceniteľný poklad a žiadna kultúra bez neho neprežije. Náš jazyk je naša duša.“⁸

4. Vzťah jazyka a etnickej identity Slovákov v Bihore

V rumunských podmienkach existencie deklaratívna hodnota slovenskej etnicity Slovákov tu žijúcich je veľmi vysoká. Skoro každý sa hlási k slovenskému etniku. Prevláda názor, že som to, čo boli aj moji rodičia.

Príslušníci staršej generácie deklarujú apartenenciu k slovenskému etniku bez zaváhania; otázka, či sa necítia náhodou Rumunmi, ich skôr uráža. A to nielen v prípade tých, ktorí žijú v čisto slovenských dedinách, ale aj tých, ktorí žijú v etnicky zmiešanom prostredí. Vidieť to vo viacerých situáciách stretu s rumunským svetom. Napr. mnohí z nich majú veľmi negatívny pohľad na uzatváranie interetnických manželstiev. Istá rumunská Slovenka mala veľké obavy zo stretnutia rodičov s jej priateľom, lebo bol Rumun. Stará matka smutne konštatovala, že všetci vnuci majú rumunských partnerov. „Slovenskosť“ sa v ich mysliach veľmi úzko spája so slovenským jazykom; prejavuje sa to vo vyjadreniach, ako napr. „*Jako može vraveť, že je Slovak, keď ňeve po slovenski?!*“ V jednej rodine babička sa veľmi tešila, že sa jej vnuci naučili po slovensky: „*Tak som sa bala, že keď žiju medzi timi Rumunami, že ňebudu vedieť po slovenski. Ale dakovad' Bohu, išli bivad' do Slovenskej a teras tak krasne rospravaju po slovenski. Krajši ešte jag aj ja.*“

Hovoríme o rurálnom prostredí, kde pre staršiu generáciu Slovákov je typická relatívna izolovanosť od rumunského sveta, pretože boli, a niektorí ešte stále sú, agrárne orientovaní a obstarávanie živobytia ich nenútilo vychádzať často zo svojej komunity.

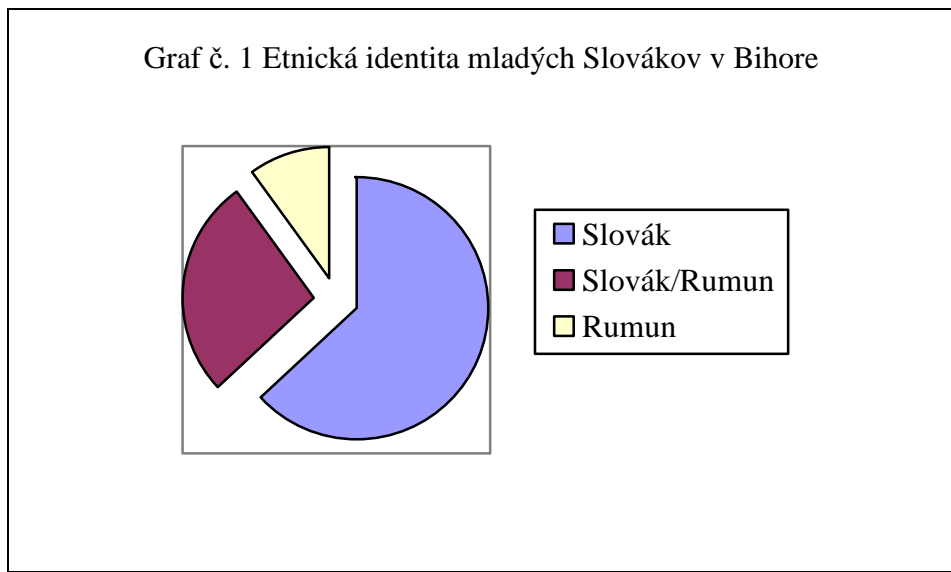
---

⁸ Krupa: <<http://www.saske.sk/cas/1-2007/krupa.html>>.

Situácia v radoch mladej generácie je iná, pretože možnosti vzdelávania sú omnoho širšie ako v minulosti, možností zamestnať sa v domácom prostredí je menej, a preto sa dostávajú viac do kontaktu s rumunskou komunitou.

Deklarovanie etnickej identity je divergentnejšie v radoch mladej generácie, kde badať vysokú mieru oslabenia slovenského jazyka⁹, ktoré vedie aj k neistote pri hlásení sa k slovenskému etniku. Na získanie presnejších údajov o situácii etnického autodefinovania mladých Slovákov v obciach Bodonoš, Nový Šastelek, Derna a Harasov sme realizovali výskum prostredníctvom dotazníkov a interview. Pýtali sme sa respondentov na ich etnickú identitu, na zdôvodnenie prihlásenia sa k určitej etnickej skupine. Tiež nás zaujímala pozícia slovenčiny/rumunčiny v ich komunikácii. Pri skúmaní etnickej identity sme aplikovali inkluzívny prístup, ich etnickú identitu sme nezisťovali na základe objektívnych, merateľných kritérií, ale na základe vlastného stotožnenia sa participantov výskumu s určitou etnickou skupinou. Otázka, ktorou sme zisťovali etnickú identitu, teda znela: *Čím cítiš, že si?* V dotazníku sme uviedli tri možnosti odpovede: Rumun, Slovák, aj Rumun, aj Slovák.

Z 81 respondentov sa 51 (63 %) respondentov hlási k slovenskému etniku, 22 (26 %) hovoria o dvojitej identite – hlásia sa aj k slovenskému, aj k rumunskému etniku, a 8 (10 %) tvrdia o sebe, že sú Rumuni.

Očakávali sme vysokú mieru konzervativizmu pri určovaní vlastnej identity, ktoré by vychádzalo z identifikácie sa s predkami, s ich etnickou príslušnosťou, s „dedičstvom krvi“: *Som to, čo sú moji rodičia*. Reflexia viacerých však prekonala toto zaužívané kritérium a pristúpila k autodefinovaniu na základe inkluzívnych kritérií: vzťah k jazyku, vzťahy v etnickej skupine, stotožnenie sa so spoločenstvom, emo-

⁹ Budeme operovať s týmto pojmom nie v zmysle oslabenia na osi spisovnosť – nespisovnosť, ale na osi miera funkčnosti – nefunkčnosti v rôznych komunikačných sférach.

cionálny nezdôvodnený postoj, tradície.¹⁰ Ale rodina mala vedúcu pozíciu medzi dôvodmi príslušnosti k určitému etniku (jazyk bol uvedený dvadsaťosemkrát a rodina tridsaťkrát). V skupine respondentov, v ktorých komunikácii je slovenčina dominantným jazykom, slovenčina dominuje ako dôvod príslušnosti k slovenskému etniku. V druhej skupine dominuje rodina. Uvedieme niekoľko vyjadrení respondentov, v ktorých dôvodom hlásenia sa k slovenskému etniku je rodina.

• *Părinții, străbunicii mei au venit din partea aia, deci eu mă simt mai mult decât slovac. Nu știu mult slovacă, asta mă simt așa puțin rușinos în sensul ăsta, dar mă simt. Eu nu mă simt român*¹¹

• *Som Slovac lebo moja matka je slovačka a staryotec za tatiku bol poliak.*¹²

• *Pochadzam z slovenskej rodini a preto sa citim slovačka aj keď žijem v Rumunsku.*

• *Lebo moja cela rodina sú slovaci a ja tiež chcem byť slovačka.*

• *Sme Slovaci bo aj tatika aj mamika sa cisti Slovaci. My mame slovensku krv.*

Motívy hlásenia sa k určitému etniku sú veľmi individuálne a myšlienke, že etnická identita jednotlivca je závislá od jazyka, nie je možné dať status princípu, pretože, ako sme videli, neplatí v každej situácii, aj keď dominuje v skúmanom kontexte. Napríklad viacerí respondenti, ktorí sa veľmi ťažko vyjadrujú v slovenčine, vyhlásili o sebe kategoricky, že v žiadnom prípade nie sú Rumuni. Svoju „slovenskosť“ odvodzujú od rodiny, hanbia sa za to, že nevedia po slovensky, a chcú, aby sa ich deti nevyhnutne naučili slovenčinu, pretože „*este limba mea maternă*“¹³.

Aj v kontexte existencie slovenskej menšiny v Rumunsku sa opakuje skutočnosť, ktorú sledovali výskumníci v iných minoritných kontextoch: znížená kompetencia v materinskom jazyku vedie mnohých k pochybám o appartenencii k minoritnému etniku. Jedna respondentka na otázku, či sa cíti byť Slovenkou, odpovedala proti-otázkou: *Pot să zic eu că-s slovacă dacă slovacă nu știu?! – Mă pot poveda, že som Slovenka, keď neviem po slovensky?!* Ďalšia povedala: *Som aj Slovenka, aj Rumunka. Ale viac Rumunka. Slovenkou som len pre slovenské sviatky, pre špecifické jedlá, pre jazyk. Intelektuálne sa cítim stopercentne Rumunkou. V rumunčine sa môžem realizovať*

¹⁰ Inkluzívny alebo exkluzívny charakter kritérií, na základe ktorých sa respondenti zaradili do určitej etnickej skupiny, nie je možné identifikovať presne. Odpoveď *Pretože moji rodičia sú Slováci* môže byť interpretovaná ako „Keď oni sú Slováci, nemám možnosť byť niečo iné.“ alebo „Cítim sa dobre vo svojej rodine, mám pozitívny vzťah k nej, preto chcem byť tým, čím sú oni.“ Druhú odpoveď by sme charakterizovali ako inkluzívnu.

Informovanosť o možnosti patriť k inému etniku, ako je to, z ktorého jednotlivec pochádza, by mohla zmeniť odpovede na danú otázku.

¹¹ *Moji rodičia a prastarí rodičia prišli z tej strany, takže ja sa cítim viac než Slovák. Neveľmi viem po slovensky, za to sa hanbím, ale sa cítim byť Slovákom. Necítim sa byť Rumunom.*

¹² Jeho otec je Maďar, preto apeluje na širšie slovanské pozadie svojej rodiny.

¹³ Je to moja materinská reč. Tento respondent povedal, že keď príde domov, raz za čas, matka ho núti rozprávať po slovensky. Mohlo by sa z toho vyvodiť silné národnostné ladenie danej rodiny, ktorá kládla veľký dôraz počas výchovy svojich detí na fakt, že „sme Slováci“. Toto presvedčenie zostane potom v deťoch, aj keď dôjde k jazykovej asimilácii. Aj dvaja súrodenci daného respondenta kategoricky vyhlásili, že sú Slováci, neprijali možnosť dvojitej identity.

intelektuálne. *Môžem vyjadriť to, čo myslím, čo cítim, všetko, všetko...*¹⁴ Takže mnohí z nich odvodzujú od jazyka svoju apartenenciu k určitému etniku. Aj tí, ktorí sa hlásia k rumunskému etniku, aj tí, ktorí sa hlásia k slovenskému. Z 55 respondentov, ktorí sa ľahšie vyjadrujú v slovenčine, pre ktorých slovenčina je bližším jazykom, ktorým komunikujú aj doma, 30 uviedli, že sa cítia Slovákami kvôli jazyku. Viaceré odpovede prezrádzajú silnú emocionálnu väzbu na slovenčinu. Uvádzame niektoré odpovede na otázku *Prečo sa považujete za Slovákov?*

- *Ja som Slovenka, hoci aj žijem v Rumunsku. Mne sa veľmi páči slovenčina už od malička. Ja sa lepšie cítim keď hovorím po slovensky než po rumunsky.*
- *Preto lebo od mala som vyrastla v rodine kde sa hovorí po slovensky a preto sa mi zaľúbila slovenčina.*
- *Považujem sa za Slovenku, lebo som vyrastala v slovenskej rodine a prvé slova ktoré som sa naučila boli po slovensky.*
- *Lebo od malička som takto vychovaná, ľubím slovenske tradície a jazyk.*
- *Milujem slovenčinu!*

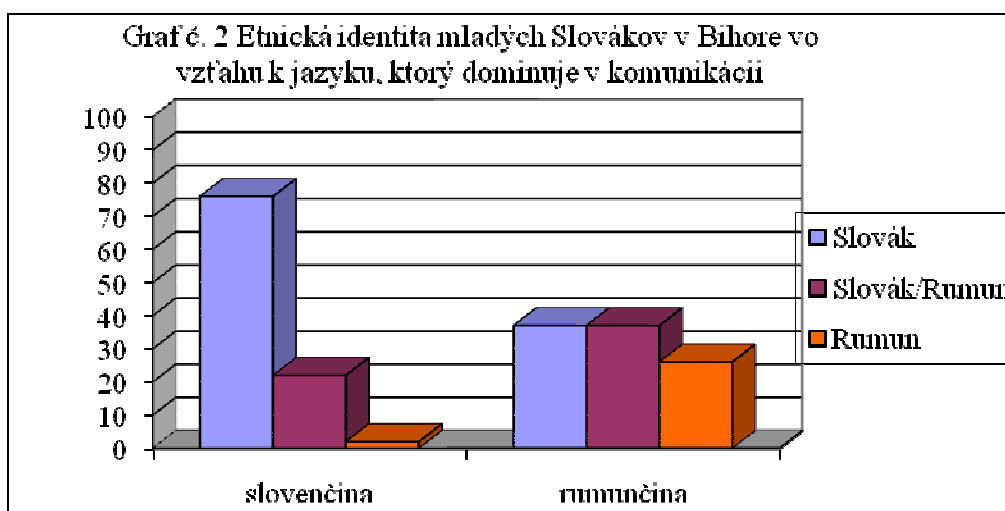
Z 27 respondentov, u ktorých v komunikácii dominuje rumunčina, 16 povedali, že sa cítia Slovákami alebo Rumunmi kvôli ovládaniu/neovládaniu slovenského/rumunského jazyka: „*Mi sme tag naučeni. U naz ve familiji ňe sa rosprava... ňerosprava sa rumunski.*“; „*Mă simt româncă pentru că nu prea vorbesc slovacă (Cítim sa byť Rumunkou, pretože nevelmi rozprávam po slovensky.); Som Slovak, lebo rospravam po slovenski a som aj Rumun, lebo rospravam aj po rumunski.*“ Ani jeden z týchto respondentov ešte nie je monolingválny v rumunčine, u každého sa dá hovoriť o aktívnej znalosti slovenčiny, či už s vyššou, alebo nižšou mierou fluencie. Rumunčina je pre nich familiárnejšia pre nedostatok kontaktov so slovenčinou, pre intelektuálne formovanie v rumunčine, čo vo veľkej miere zužuje repertoár tém, o ktorých sa dá hovoriť po slovensky. Sú to väčšinou ľudia, ktorí študujú alebo pracujú v meste – v rumunskom prostredí, kde majú minimálne možnosti komunikácie v slovenčine. Dostávajú sa do kontaktu s týmto jazykom len cez víkend v rodine, aj to len v prípade rodín, kde ešte v komunikácii dominuje slovenčina.

Porovnali sme aj mieru hlásenia sa k určitému etniku v dvoch skupinách respondentov: respondenti, v ktorých komunikácii dominuje rumunčina, a respondenti, v ktorých komunikácii dominuje slovenčina. Ako vidieť aj v grafe č. 2, v skupine, v ktorej rumunčina je používaným jazykom, je viditeľný intenzívnejší etnický asimilačný proces. Menej ako polovica respondentov sa hlási k slovenskému etniku, rovnaký počet respondentov hovorí o dvojitej identite a skoro tretina respondentov sa kategoricky hlási k rumunskému etniku. Viacerí z tých, ktorí priznávajú dvojité identity, hovoria o slovenskej časti ich osobnosti ako o dedičstve – o veci, ktorá patrí minulosti, ku ktorej sa sem-tam vracajú; prítomnosti dominuje to „rumunské“, na ňom sa buduje budúcnosť: „*Când sunt între români simt că sunt astfel decât ei. Copilăria nu se poate uita. Amintirile reprezintă partea slovacă a personalităţii mele.*“ (*Keď som medzi Rumunmi,*

¹⁴ Povedala to po rumunsky: *Şi slovacă, şi româncă. Dar mai mult româncă. Slovacă doar pentru sărbătorile slovace, pentru muncărurile specifice şi pentru limba vorbită. Intelectual mă simt 100 % româncă. În română pot să mă realizez intelectual. Pot să exprim tot ce gândesc, ce simt, tot, tot.*

cítim, že som iná ako oni. Na detstvo sa nedá zabudnúť. Tie spomienky tvoria slovenskú časť mojej osobnosti.) Prvá skupina má viac argumentov pre príslušnosť k slovenskému etniku: sú to väčšinou mladí ľudia, ktorí navštevujú slovenskú školu, a to v slovenskej obci Bodonoš, takže sú celý týždeň v domácom slovenskom prostredí, kontakty s rumunským svetom sú menej intenzívne ako v prípade druhej skupiny. Dôvody, pre ktoré niektorí z nich hovorili o dvojitej identite, boli život v Rumunsku a znalosť rumunčiny. Do druhej skupiny, ako sme hovorili, patria ľudia, ktorí pracujú alebo študujú v rumunskom prostredí. Väčšina respondentov z tejto skupiny je z Harasova – multietnická obec, ktorá je vzdialenejšia od ostatných slovenských obcí a je obklopená rumunskými obcami, takže celkovo kontakty so slovenčinou neboli až také intenzívne ako v ostatných troch obciach.

5. Záver

Etnická identita v obciach Bodonoš, Derna, Nový Šastelek a Harasov nie je pestovaná umelo, ale odráža reálne existujúcu vlastnú etnickú inakosť, prejavujúcu sa hlavne prostredníctvom jazyka, ktorý je najdôraznejším etnoidentifikačným znakom. Jazyk ešte nestratil nádych každodennosti, ktorý je zárukou autenticity a dlhého života. Latinčinu voláme mŕtvym jazykom napriek tomu, že sa v niektorých školách ešte vyučuje, napriek tomu, že pre niektorých ešte je modlitebným jazykom; problém je, že ju nikto nepoužíva doma. Jazyku dáva život každodenná ošúchanosť, nie vystavenie vo vitrínach múzea. So stratou tejto črty sa stráca aj vitalita jazyka. Ak prestane plniť kritérium užitočnosti, môže ho udržať pri živote už len silný emocionálny postoj.

Ako vyplýva aj z realizovaného výskumu, jazyk ešte je centrálnou hodnotou (core value) pre väčšinu príslušníkov slovenskej minority v skúmaných obciach. Od jeho pozície v komunikácii jednotlivca sa odvodzuje príslušnosť k slovenskému alebo k rumunskému etniku. Hlásenie sa k rumunskému etniku a uvažovanie o dvojitej identite je väčšinou sprevádzané oslabenou pozíciou slovenského jazyka v komunikácii. Nízka miera performancie v slovenskom jazyku vedie k zníženiu kompetencie v tomto jazyku, čo sa potom prejaví v oslabení vedomia apartenencie k slovenskému etniku.

Napriek tomu, že tento vzorec sa často opakuje, nemôžeme ho generalizovať, pretože, ako sme videli, vyskytujú sa prípady, v ktorých idea slovenskosti prežije aj relatívnu smrť jazyka. Otázne však je, či táto idea prežije bez opory jazykovej skúsenosti aj v ďalších generáciách.

Na záver uvádzame myšlienky dvoch predstaviteľov slovenskej inteligencie z Rumunska týkajúce sa vzťahu jazyka a etnickej identity, ktoré potvrdzujú závery vyplývajúce z nášho výskumu:

„Znalosť materinského jazyka je základnou podmienkou uchovania slovenskej národnej identity vo svete a účinným antiasimilačným nástrojom“ (Kukučka, 2008, s. 16).

„I keď si osobne myslím, že jazyk nie je rozhodujúci znak príslušnosti k národu alebo národnosti, a zrejme časom bude na ústupe, zatiaľ pre vykonávanie príslušnosti k prežívajúcej etnickej minorite i k národu majoritnému ešte stále je veľmi dôležitým prvkom. Preto, pragmaticky povedané, aby sme sa ešte udržali ako menšina, aby sme si zachovali etnickú identitu (čo je prvoradou podmienkou na rozvíjanie a vyjadrovanie svojbytnosti), musíme si zachovať jazyk“ (Anoca 1994, s. 195).

Literatúra:

ANOCA, Dagmar Maria: Lesk a bieda slovenčiny. In: Variácie 13. Bukurešť: Kriterion 1994, s. 194 – 200.

ČUKAN, Jaroslav: Materinský jazyk a etnická identifikácia. In: Slovenčina v menšinovom prostredí. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. Red. A. Uhrinová – A. J. Tóth. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku 2004, s. 347 – 355.

DORIAN, Nancy C.: Linguistic and Ethnographic Fieldwork. In: Handbook of Language and Ethnic Identity. Ed. J. Fishman. Oxford: Oxford University Press 1999, s. 25 – 41.

EHALA, Martin: Sustainability of double ethnic identity in majority-minority settings: The case of Estonian and Võro. Dostupné na: <<http://lepo.it.da.ut.ee/~ehalam/pdf/sustainability.pdf>>

FISHMAN, Joshua A.: Language and Ethnicity in Minority Language Perspective. Clevedon et al.: Multilingual Matters 1989.

GIBBONS, John – RAMIREZ, Elizabeth: Maintaining a Minority Language: A Case of Study of Hispanic Teenagers. Clevedon, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters 2004.

GROSJEAN, Francois: Life with Two Languages. An introduction to bilingualism. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press 1982.

HUMBOLDT von, Wilhelm: O rozmanitosti stavby ľudských jazykov a jej vplyve na duchovný rozvoj ľudského rodu. Prel. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 2000.

ISAJIW, Wsevolod W.: Definition and Dimensions of Ethnicity: A Theoretical Framework. in Challenges of Measuring an Ethnic World: Science, politics and reality: Proceedings of the Joint Canada-United States Conference on the Measurement of Ethnicity April 1-3, 1992. Washington D. C.: Government Printing Office 1993, s. 407 – 427.

JAIMOUKHA, Amjad: Ethnic Identity. Dostupné na: <<http://www.geocities.com/Eureka/Enterprises/2493/ethniden.html>>

KRUPA, Viktor: Revitalizácia jazykov vo vzťahu k etnickej identite. Dostupné na: <<http://www.saske.sk/cas/1-2007/krupa.html>>

KUKUČKA, Ján: Stála konferencia Slovenská republika a Slováci žijúci v zahraničí. In: Naše snahy, 2008, roč. 19, č. 12, s. 16 – 18.

MAH, Bonnie: Ethnic Identity and Heritage Language Ability in Second Generation Canadians in Toronto. Major Research Paper. Ryerson University 2005.

ONDREJOVIČ, Slavomír.: V tieni babylonskej veže: Jazyk a identita. In: Slovenčina v menšinovom prostredí. Štúdie z II. medzinárodnej vedeckej konferencie Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku.. Red. A. Uhrinová – A. J. Tóth. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku 2008, s. 91 – 94.

PROFANTOVÁ, Zuzana: Naratívna každodennosť v kontexte historických zlomov v Česko/a/Slovensku po roku 1948, 1968, 1989,1993, z pohľadu dynamiky vývoja hodnôt. Dostupné na: <<http://www.etno-institut.co.yu/Zbornik/zbornik22/zuzana.pdf>>

SMOLICZ, Jerzy J.: Minority Languages as a Core Values of Ethnic Cultures: A study of Maintenance and Erosion of Polish, Welsh and Chinese Languages in Australia. In: Maintenance and Loss of Minority Languages. Eds. W. Fase – K. Jaspaert – S. Kroon. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins 1992, s. 277 – 305.